

Grip-denken

Van eigen verantwoordelijkheid
naar gedeelde verantwoordelijkheid

WRR

Inhoudsopgave

Het gaat om grip op het leven	4
Veel gestelde vragen	6
Hulpmiddel 1 - De elementen van grip	8
Hulpmiddel 2 - Zeven vragen	12
Hulpmiddel 3 - Tien korte voorbeelden	18
Van 'eigen verantwoordelijkheid' naar 'gedeelde verantwoordelijkheid'	26

Deze brochure

Eind 2023 publiceerde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) het rapport Grip. Het maatschappelijk belang van persoonlijke controle. Daarin pleitte de WRR ervoor om in beleid en uitvoering meer uit te gaan van de vraag hoe we de grip van mensen op hun leven kunnen vergroten. De raad noemde dat 'Grip-denken'.

Deze brochure is bedoeld om te helpen met dit grip-denken en de vertaalslag te maken naar concreet beleid en praktische uitvoering. De brochure begint met een korte inleiding waarin de centrale gedachte van het rapport nog eens wordt samengevat. Daarna volgen drie hulpmiddelen om grip-denken te stimuleren. De tekst sluit af met een pleidooi voor een algemene filosofie van 'gedeelde verantwoordelijkheid' tussen burger en overheid. Deze filosofie zou men kunnen zien als de 'opvolger' van het verhaal over de 'eigen verantwoordelijkheid' van burgers, dat zo lange tijd het denken heeft gedomineerd.

Uiteindelijk gaat het bij de overheid steeds weer om deze vraag: wat te doen? Dat is een politiek-bestuurlijke vraag waarbij ook andere overwegingen een rol dan het streven naar grip, bijvoorbeeld het belang van betaalbaarheid, uitvoerbaarheid en rechtsstatelijkheid. Maar het is wel belangrijk om vóóordat er definitief knopen worden doorgehakt, ook nadrukkelijk te kijken naar de mogelijke effecten op grip. Want zoals hierna wordt uitgelegd: hoe meer grip mensen hebben op hun leven, hoe beter het is voor zowel henzelf als voor de samenleving als geheel.

Het gaat om grip op het leven

De kernboodschap van het WRR-rapport *Grip* is dat de overheid bij het maken en uitvoeren van beleid meer moet inzetten op het vergroten van de grip van burgers. Met 'grip' bedoelt de raad: de mate waarin mensen door eigen handelen hun levensdoelen kunnen bereiken en veiligstellen. Voorbeelden van zulke levensdoelen zijn een leuke baan, een fijne woning, een bevredigend sociaal leven, wellicht ook een gezin, en iets betekenen voor anderen en de wereld. Dit zijn de dingen waar het voor veel mensen uiteindelijk om draait in het leven.

Mensen hebben meer grip op hun leven naarmate zij beschikken over meer middelen, mogelijkheden en rechten om hun levensdoelen daadwerkelijk te realiseren. Denk daarbij aan zaken als een goede opleiding, voldoende inkomen, een goede gezondheid en een sociaal netwerk. Maar denk ook aan de beschikbaarheid van banen met een vast contract, betaalbare woningen, sociale voorzieningen en rechtsbescherming. Van groot belang voor grip is voorts de aanwezigheid van hulp in de buurt voor wie er zelf niet uitkomt, en de mogelijkheid van gezamenlijke actie, dat wil zeggen, ruimte om samen met andere burgers gewenste doelen naderbij te brengen. Al deze elementen dragen bij aan grip op het leven.

Voldoende grip is niet alleen belangrijk voor mensen zelf maar ook voor de samenleving als geheel. Als iemand er almaar niet in slaagt de dingen te bereiken die hij of zij belangrijk vindt in het leven en voortdurend stuit op obstakels, onzekerheden of onmogelijkheden, leidt dit tot negatieve gevoelens: frustratie, machteloosheid, boosheid. Die negatieve gevoelens kunnen 'naar binnen' slaan en leiden tot depressie, ziekte en zelfs eerder overlijden. Maar ze kunnen ook 'naar buiten' slaan en zich vertalen in bijvoorbeeld maatschappelijk onbehagen, wij-zij-denken en een voorkeur voor 'sterke leiders'. Gebrek aan grip is dus een onwenselijke situatie, zowel voor het individu als voor de samenleving als geheel.

Grip-denken

Om die reden doet de WRR in het rapport *Grip* een oproep aan beleidsmakers en uitvoerders om eens een stap terug te zetten van de hectiek van alledag, en deze vraag te stellen: in hoeverre dragen ons beleid of onze uitvoering daadwerkelijk bij aan de grip van burgers op hun leven? En in hoeverre ondermijnen ze die juist? Hoe kan het wellicht anders en beter? Wat kunnen we doen om te zorgen dat mensen zoveel mogelijk kunnen beschikken over de middelen, mogelijkheden en rechten die nodig zijn voor grip? En wat kunnen we doen om te zorgen voor een navigeerbare omgeving en ruimte voor zelforganisatie en gezamenlijke actie?

In het rapport pleit de WRR dus voor ‘grip-denken’: een manier van denken die vertrekt vanuit de wensen en doelen van individuele burgers, en waarbij de vraag centraal staat wat zij nodig hebben om die wensen en doelen zo goed mogelijk te realiseren.

Eerste hulp bij grip-denken

Dat is allemaal makkelijker gezegd dan gedaan, zo leert de ervaring. Met deze brochure wil de WRR daarom een handje helpen bij dat ‘grip-denken’. En wel met drie hulpmiddelen:

Hulpmiddel 1:

een overzicht van elementen die grip bevorderen of juist ondermijnen. Dit overzicht kan helpen om te kijken aan welke ‘knoppen’ de overheid kan draaien;

Hulpmiddel 2:

een set van zeven vragen voor de analyse van beleid en uitvoering. Ook deze kunnen helpen om te kijken aan welke ‘knoppen’ de overheid kan draaien;

Hulpmiddel 3:

tien korte voorbeelden van (mogelijke) uitwerkingen van grip-denken, afkomstig uit heel verschillende gebieden. Deze kunnen hopelijk inspiratie bieden.

Veel gestelde vragen

1 Wat is de definitie van ‘grip’?

De WRR definieert ‘grip’ als de mate waarin mensen door eigen handelen gewenste uitkomsten kunnen bereiken en ongewenste uitkomsten kunnen voorkomen. In de wetenschappelijke literatuur wordt ook wel gesproken van persoonlijke controle. Bij grip zijn verschillende elementen van belang: ten eerste de middelen, mogelijkheden en rechten die mensen tot hun beschikking hebben, ten tweede een navigeerbare omgeving en de mogelijkheden voor gezamenlijke actie. Dit wordt toegelicht bij hulpmiddel 1.

2 Wat is het verschil tussen grip en doenvermogen?

In beide gevallen gaat het om een vorm van controle. Grip en doenvermogen verschillen echter in het ‘object’ van controle:

- bij doenvermogen gaat het vooral om *zelf*controle: de mate waarin mensen in staat zijn hun *eigen* gedrag effectief te sturen;
- bij grip gaat over wat je *omgevings*controle zou kunnen noemen: de mate waarin mensen in staat zijn hun omgeving effectief te beïnvloeden.

Tussen beide begrippen bestaat natuurlijk een verband, want wie zijn omgeving effectief wil beïnvloeden, moet allereerst zijn eigen gedrag kunnen reguleren. Grip veronderstelt dus een basis van doenvermogen. Maar doenvermogen alléén is niet genoeg. Werkelijke grip op de omgeving vereist ook andere dingen, zoals voldoende financiële middelen, sociale hulpbronnen en een voorspelbare en navigeerbare omgeving.

3 Gaat het bij grip om een gevoel of om een feitelijke realiteit?

Het gaat om allebei. Hier is een onderscheid te maken tussen subjectieve en objectieve grip:

- *subjectieve* grip (of controle) is de mate waarin mensen het *gevoel* hebben dat ze controle hebben over hun eigen leven en door eigen handelen gewenste uitkomsten kunnen bereiken en ongewenste kunnen voorkomen;
- *objectieve* grip (of controle) is de mate waarin ze ook *feitelijk* controle over hun eigen leven kunnen uitoefenen en *daadwerkelijk* beschikken over de middelen en mogelijkheden die daarvoor nodig zijn.

Deze twee dingen zijn uiteraard nauw met elkaar verbonden. De beste manier om mensen het *gevoel* van grip te geven, is immers om ervoor te zorgen dat ze ook *daadwerkelijk* kunnen beschikken over de middelen, mogelijkheden en rechten daartoe.

4 Kan iemand ook te veel grip hebben?

Nee en ja. Onderzoek wijst uit dat je nooit te veel *feitelijke* controle over je leven kunt hebben, net zoals je ook nooit te gezond kunt zijn. Vanuit het individu bezien, is het altijd beter wanneer mensen *wel* beschikken over middelen en mogelijkheden om hun doelen te realiseren dan wanneer zij *niet* daarover beschikken.

Problemen ontstaan echter als mensen op een bepaald gebied wel een *gevoel* van grip hebben, terwijl dat *feitelijk* niet het geval is. Denk bijvoorbeeld aan een kind dat gelooft dat als het maar heel lief is, zijn voortdurend ruziënde ouders wel bij elkaar zullen blijven, of aan iemand die gelooft dat hij met ‘positief denken’ elke ziekte kan voorkomen of genezen. Het is nu eenmaal onmogelijk alle onzekerheden van het leven uit te bannen, en bepaalde dingen liggen ten principale buiten ons bereik. Die kan iemand dus maar beter accepteren.

5 Kan iedereen er tegelijk in grip op vooruitgaan?

Nee, lang niet altijd. Soms betekent meer grip voor de één minder grip voor de ander. Zo zal beleid om mensen met flexibele arbeidscontracten sneller een vast contract te geven, meestal gepaard gaan met ruimere mogelijkheden voor werkgevers om mensen die nu al een vast contract hebben te kunnen ontslaan. En een sterkere wettelijke huurbescherming betekent meer grip voor huurders, en juist minder voor verhuurders. Nog een voorbeeld: meer ruimte en mogelijkheden voor gezamenlijke actie, betekent meer grip voor burgers die zich succesvol weten te verenigen, maar niet voor burgers die dat niet kunnen, bijvoorbeeld omdat ze daarvoor niet de tijd en middelen hebben.

Kortom, een onderdeel van ‘grip-denken’ is de vraag naar verdeling. Wat is de huidige verdeling van de middelen, mogelijkheden en rechten voor grip? Als we op dit gebied interveniëren, wat betekent dat dan voor die verdeling? Leidt het tot meer grip voor iedereen? Of voor alleen een deel van de burgers, en gaan andere burgers er juist in grip op achteruit?

Hulpmiddel 1

De elementen van grip

Hoe kunnen we grip-denken bevorderen? Een eerste manier is om nader in kaart te brengen welke factoren van belang zijn bij de mate van grip. Wat draagt bij aan grip, en wat ondermijnt juist grip? Als we dat scherper in beeld hebben, wordt ook duidelijker aan welke knoppen we kunnen draaien.

Basiselementen

- Eigen middelen: wat neem je zelf mee?
- Maatschappelijke mogelijkheden: welk aanbod en welke voorzieningen zijn er om je doelen te bereiken?
- Formele rechten: welke garanties en rechten heb je bij conflict?

Navigeerbare omgeving

Hoe overzichtelijk, voorspelbaar en betrouwbaar is de omgeving?

Gezamenlijke actie

Welke kansen en mogelijkheden zijn er voor effectieve gezamenlijke actie?

Het verhaal begint met wat je de basiselementen van grip zou kunnen noemen. ‘Grip op het leven’ vraagt ten eerste om:

- ‘eigen middelen’, zoals voldoende opleiding, inkomen, gezondheid en doenvermogen. Zonder die basis wordt grip op het eigen leven erg moeilijk;
- ‘maatschappelijk mogelijkheden’, zoals de beschikbaarheid van voldoende banen en betaalbare woningen. Anders kom je met die ‘eigen middelen’ niet ver;
- ‘formele rechten’, zodat je eventueel de gang naar de rechter kan maken als levensdoelen in gevaar komen doordat anderen zich niet aan de spelregels houden.

Naast deze basiselementen zijn nog twee aanvullende elementen te onderscheiden. ‘Grip op het leven’ lukt een stuk beter als ook aan volgende condities is voldaan:

- ‘navigeerbare omgeving’. De omgeving is voldoende overzichtelijk, begrijpelijk en stabiel. Je weet waar je terecht kunt voor advies, hulp en voorzieningen, en de regels veranderen niet om de haverklap, zodat je erop kunt plannen.
- ‘gezamenlijke actie’. Er zijn voldoende kansen en mogelijkheden om je samen met anderen in te zetten voor dingen die iemand in zijn eentje niet voor elkaar kan krijgen. Denk bijvoorbeeld aan burgerinitiatieven of collectieve belangenbehartiging.

Op de volgende twee pagina’s staat een verdere uitwerking van deze factoren, in termen van wat bijdraagt aan grip of deze juist ondermijnt. Uiteraard is dit overzicht niet uitputtend en kan zo nodig nog verder worden ingevuld en uitgewerkt.

Basiselementen

	Wat bijdraagt aan grip	Wat grip ondermijnt
Eigen middelen Wat neem je zelf mee?	<ul style="list-style-type: none"> - Denk- en doenvermogen - Voldoende inkomen en/of financieel vermogen - Sociaal netwerk en cultureel kapitaal - Gezonde geest in een gezond lichaam - Bureaucratische competenties - Genoeg tijd en mentale ruimte 	<ul style="list-style-type: none"> - Gebrek aan goed onderwijs, geen startkwalificatie - Stress (als gevolg van <i>life events</i> of chronisch) - Een ongezonde leefomgeving, te weinig kennis, geld en tijd voor een gezonde leefstijl - Geen geld en tijd (onregelmatige werktijden, spitsuurleven) voor onderhoud van middelen (bijscholing, onderhouden sociaal netwerk en cultureel kapitaal)
Maatschappelijke mogelijkheden Welk aanbod en welke voorzieningen zijn er om je doelen te bereiken?	<ul style="list-style-type: none"> - Goede banen met een vast contract en voldoende inkomen, - Sociaal vangnet, hulp bij herintreden - Voldoende aanbod van passende woningen - Betaalbare kinderopvang, - Adequate en toegankelijke gezondheidszorg 	<ul style="list-style-type: none"> - Schaarste in al haar varianten: schaarste aan (vaste) banen, woningen, zorg (lange wachtlijsten), gebrek aan tijd - Gebrek aan betaalbare (huur)woningen, hoge eisen aan een lening/financiering (hypotheek) - Schaamte of wantrouwen ten aanzien van steun en voorzieningen (toeslagenangst) - (Institutionele) discriminatie
Formele rechten Welke garanties en rechten heb je bij conflict?	<ul style="list-style-type: none"> - Ontslagbescherming, huurbescherming, Wmo-rechten, enzovoort - Inspraakrechten bij ontwikkeling leefomgeving - Rechtszekerheid en bescherming vis-a-vis overheid en maatschappelijke actoren, (digitale) privacy - Toegankelijke rechtsbijstand 	<ul style="list-style-type: none"> - Onbekendheid van rechten - Versobering of instabiliteit van rechten (bijvoorbeeld huurbescherming) - Gebrek aan (betrouwbare) belangenbehartigers - Juridische drempelvrees, hoge griffierechten

Aanvullende elementen

	Wat bijdraagt aan grip	Wat grip ondermijnt
<p>Navigeerbare omgeving</p> <p>Hoe overzichtelijk, voorspelbaar en betrouwbaar is de omgeving?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Helder en overzichtelijk aanbod en diensten en loketten - Regels/procedures die begrijpelijk en doenlijk zijn - Regels/procedures die stabiel en betrouwbaar zijn - Een nabije en toegankelijke infrastructuur voor hulp en ondersteuning bij vragen en problemen 	<ul style="list-style-type: none"> - Onduidelijkheid over waar je moet zijn, niemand 'gaat er over', je wordt van het kastje naar de muur gestuurd - Onbegrijpelijke of ondoenlijke regels/procedures, onderling strijdige of inconsistente regels/procedures - Regels/procedures veranderen steeds, volatiliteit en instabiliteit, je kunt er niet op rekenen en plannen - Geen hulp voor wie vastloopt.
<p>Gezamenlijke actie</p> <p>Welke kansen en mogelijkheden zijn er voor effectieve gezamenlijke actie?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Beschikbaarheid van (gespecialiseerde) belangenbehartigers, zoals vakbonden, bewonersorganisaties, actiegroepen - Openheid, ontvankelijkheid en behulpzaamheid van overheid (of derden) voor (nieuwe) burgerinitiatieven - Voldoende wettelijke ruimte, middelen, faciliteiten, kennis voor zelforganisatie, belangenbehartiging of initiatief 	<ul style="list-style-type: none"> - Afwezigheid (of krachteloosheid) van belangenbehartigers - Overheid geeft bij initiatief niet thuis, meerdere of steeds wisselende loketten of contactpersonen, traagheid en bureaucratie, knellende (wettelijke) kaders - Gebrek aan continuïteit: onzekere financiering (te weinig leden, alleen kortlopende subsidies), hoog verloop medewerkers, overbelaste vrijwilligers

Hulpmiddel 2

Zeven vragen

Uitgangspunt bij grip-denken is het maximaliseren van ieders mogelijkheden om gewenste levensuitkomsten te kunnen bereiken. Hoe kunnen we dit algemene uitgangspunt vertalen naar specifieke terreinen van beleid_en uitvoering?

Daarvoor is het allereerst noodzakelijk een goede analyse te maken van het terrein in kwestie. Hieronder staan zeven vragen die daarbij kunnen helpen. Ter illustratie volgen daarna twee sets van antwoorden op deze vragen voor twee concrete beleidsdossiers.

Vraag 1

Welke doelen streven burgers na?

Wat zijn de doelen en uitkomsten die burgers van belang vinden op dit specifieke terrein van beleid of uitvoering? Gelden die voor vrijwel iedereen, of zijn er duidelijke verschillen tussen groepen? Hoe hard en onderbouwd is de informatie die hierover beschikbaar is? Gaat het om representatief en diepgaand onderzoek of zijn het meer globale indrukken? Is aanvullend onderzoek nodig?

Vraag 2

Wat is redelijkerwijze gezien mogelijk en haalbaar voor burgers?

Liggen de doelen en uitkomsten die mensen nastreven op dit terrein, ook echt binnen bereik voor wie daarvoor daadwerkelijk zijn best doet? Zo nee, waarom niet? Komt dat doordat sommige dingen in deze wereld nu eenmaal onmogelijk zijn, wat je als burger of overheid ook doet? Of komt het door hoe we de zaken in Nederland op dit terrein hebben geregeld, door de keuzen die de politiek hierin heeft gemaakt? Zijn er vergelijkbare landen waar ze het anders hebben geregeld en er meer mogelijk is?

Vraag 3

Welke middelen, mogelijkheden en rechten hebben burgers?

In welke mate beschikken burgers op *dit moment* over de middelen, mogelijkheden en rechten om hun doelen op dit terrein daadwerkelijk te bereiken en veilig te stellen? Bestaan hierin verschillen tussen groepen? Is het mogelijk om die verschillen door middel van gerichte interventies te verkleinen, en te zorgen voor een betere verdeling van die middelen, mogelijkheden en rechten?

Vraag 4

Hoe navigeerbaar is de omgeving?

Hoe overzichtelijk, begrijpelijk en voorspelbaar zijn de regels en procedures op dit terrein? Zijn die dusdanig helder, stabiel, betrouwbaar en consistent dat mensen hierop kunnen plannen en langjarige verbintenissen kunnen aangaan? Zo nee, is het mogelijk om met gerichte interventies de overzichtelijkheid, voorspelbaarheid en stabiliteit van die regels en procedures te vergroten?

Vraag 5

Is er toegankelijke hulp en advies?

In hoeverre zijn er toegankelijke loketten of voorzieningen die kunnen helpen als mensen er zelf niet uitkomen? Zijn er andere hulptroepen die zij kunnen inschakelen? Willen, kunnen en durven mensen ook gebruik te maken van deze vormen van hulp en advies?

Vraag 6

Is gezamenlijke actie mogelijk en zinvol?

Is dit een onderwerp waarbij mensen meer voor elkaar kunnen krijgen als zij de handen ineen slaan? Zijn er bestaande groepen, verbanden of instanties waarbij ze zich kunnen aansluiten, of moeten ze die zelf opzetten? Hoe kan de overheid dit makkelijker maken en hen daarbij ondersteunen?

Vraag 7

In hoeverre hebben mogelijke interventies herverdelingseffecten?

Is het mogelijk om op dit terrein *alle* burgers meer grip te geven? Of betekenen betere kansen voor de ene groep om hun doelen te verwezenlijken, tegelijk minder kansen voor andere groepen om dat te doen? En in geval van gezamenlijke actie: wat zijn de effecten voor mensen die niet kunnen of willen meedoen?

Waar passen deze zeven vragen in het Beleidskompas?

Het Beleidskompas is de centrale werkwijze bij de Rijksoverheid om beleid te maken.

Hoe verhouden de bovenstaande zeven vragen zich tot de vragen die centraal staan in dit Beleidskompas?

Eigenlijk komen de grip-vragen nog vóór het Beleidskompas, omdat ze gaan over een algemener vraagstuk, namelijk dit: gesteld dat het overkoepelende doel is om mensen meer grip te geven, waar zitten dan problemen die aanpak behoeven? Waar zitten knelpunten en kansen op het gebied van middelen, mogelijkheden, rechten, navigeerbaarheid en gezamenlijke actie? Deze zeven vragen horen dus vooral thuis in de fase van beleidsoriëntatie. Ze gaan primair over de vraag: wat moet er überhaupt op onze beleidsagenda staan? Het Beleidskompas komt meestal pas in beeld als de gedachtevorming al één of twee stappen verder is, en één en ander vertaald en uitgewerkt moet gaan worden in concrete wet- en regelgeving.

Twee voorbeelden met uitwerkingen van de zeven vragen

Op de volgende twee pagina's staan de zeven vragen uitgewerkt voor twee onderwerpen:

1. het wel of niet hebben van een vaste baan. De stabiliteit en bescherming van een vast contract zijn voor veel mensen een belangrijke bijdrage aan grip;
2. de richting van de fysieke omgeving. Als mensen hun leefomgeving snel zien veranderen zonder dat ze het idee hebben daarop enige invloed te hebben, ondermijnt dit hun gevoel van grip.

De antwoorden zijn natuurlijk slechts globaal. Experts op deze gebieden zullen ongetwijfeld veel dieper op de zaak kunnen en willen ingaan.

De zeven vragen toegepast op twee beleidsdossiers

	Werk: wel of geen vaste baan?	Inrichting fysieke leefomgeving
Welk doelen?	<ul style="list-style-type: none"> - Veel volwassenen willen een betaalde baan met een vast contract en een stabiel en voldoende inkomen. Als dit niet lukt of wordt bedreigd, kan dat hen onzekerheid en stress geven. 	<ul style="list-style-type: none"> - Mensen willen graag wonen in een prettige omgeving waarin zij zich thuis voelen. Ze hebben meestal moeite met grote of snelle veranderingen in hun leefomgeving.
Wat is mogelijk en haalbaar?	<ul style="list-style-type: none"> - Honderd procent werkzekerheid is onmogelijk in deze wereld; werkloosheid kan nooit volledig worden uitgesloten. Je kan de eigen positie wel verstevigen door goed werk te leveren en te investeren in <i>employability</i>. - In Nederland is gekozen voor regelgeving die heeft geleid tot relatief veel flexibele banen en relatief weinig vaste contracten. Dit is echter geen natuurlijke onvermijdelijkheid. In vergelijkbare andere landen is het aandeel flexibele banen namelijk lager. 	<ul style="list-style-type: none"> - Veranderingen zijn onvermijdelijk. Nederland moet veel ruimtelijke opgaven inpassen, onder meer vanwege bevolkingsgroei en de energietransitie. - In Nederland bestaat een lange traditie van centrale planning en regulering van inrichting van de fysieke ruimte, in combinatie met uitgebreide arrangementen voor inspraak. Dit geeft relatief weinig grip voor wie snel iets wil veranderen, maar relatief veel grip voor wie alles wil houden zoals het is. De onlangs ingevoerde Omgevingswet herijkt deze balans, vereenvoudigt de procedures en vergroot de mogelijkheden voor participatie.

	Werk: wel of geen vaste baan?	Inrichting fysieke leefomgeving
Welke middelen, mogelijkheden en rechten?	<ul style="list-style-type: none"> - Een belangrijke determinant voor kansen op (vast en betaald) werk is opleiding. In Nederland lijkt de kansenongelijkheid in het onderwijs toe te nemen. Dat betekent dat ook de kansenongelijkheid op de arbeidsmarkt toeneemt. Bovendien zijn de kansen op latere bijscholing ongelijk verdeeld: mensen met een vaste baan hebben hiervoor meer mogelijkheden dan mensen zonder vaste baan. - De rechten van personeel met een vast contract zijn behoorlijk solide: zij zijn relatief moeilijk te ontslaan. De rechten van tijdelijke krachten zijn beduidend minder. 	<ul style="list-style-type: none"> - Een belangrijke determinant voor grip op de fysieke leefomgeving (bij grotere voorgenomen veranderingen) zijn de kennis, bureaucratische competenties en tijd om effectief te kunnen deelnemen in de vereiste processen. Lang niet iedereen beschikt daarover. Ook de mogelijkheden voor participatie zijn lang niet bij iedereen bekend. - De rechten waarop burgers zich kunnen beroepen bij kwalitatief ondermaatse participatie kunnen onvoldoende blijken, want hiervoor bestaan geen landelijke kwaliteitsvereisten. Rechten zijn daardoor sterk afhankelijk van lokale verordeningen.
Navigeerbare omgeving?	<ul style="list-style-type: none"> - De wegen die leiden naar een vaste baan, zijn in de meeste gevallen overzichtelijk en de regelgeving op dit gebied is relatief stabiel. 	<ul style="list-style-type: none"> - Voor burgers is nogal eens onduidelijk wanneer welk besluit wordt genomen, en bij wie ze eventueel terecht kunnen. Er ligt vaak lange tijd tussen het moment waarop inspraak mogelijk is en het moment waarop mensen leren dat die veranderingen eraan komen. De besluiten zijn dan inmiddels onomkeerbaar
Hulp en advies?	<ul style="list-style-type: none"> - Er bestaat een uitgebreide en doorgaans goed toegankelijke infrastructuur voor hulp bij zoeken van werk en re-integratie. (Een groot deel van de Nederlanders hoeft daar overigens niet of slechts zelden een beroep op te doen). 	<ul style="list-style-type: none"> - Er bestaat geen geformaliseerde infrastructuur voor hulp en advies aan burgers die invloed willen uitoefenen op infrastructurele besluiten in de omgeving. De feitelijke situatie kan overigens verschillen per gemeente.

	Werk: wel of geen vaste baan?	Inrichting fysieke leefomgeving
Samen met anderen?	<ul style="list-style-type: none"> - Vanouds zijn vakbonden een belangrijk middel om de positie en rechten van werknemers te verbeteren of veilig te stellen. Steeds minder mensen zijn echter lid van een vakbond.	<ul style="list-style-type: none"> - Dit is bij uitstek een onderwerp waar het zinvol kan zijn als burgers zich onderling verenigen, in de vorm van een lokale inspraakbeweging of burgerinitiatief.
Mogelijke herverdelings-effecten?	<ul style="list-style-type: none"> - Meer rechten voor flexibel werkenden en daarmee meer grip op hun arbeidsbestaan kan leiden tot minder rechten voor mensen met een vast contract en daarmee minder grip, omdat werkgevers deze uitruil zullen verlangen. Ook is er een risico van meer werkloosheid onder voorheen flexibel werkenden.	<ul style="list-style-type: none"> - Bij tegengestelde belangen kan meer grip op de lokale leefomgeving voor de ene groep (bijvoorbeeld via meer middelen, mogelijkheden en rechten voor effectieve inspraak) ten koste gaan van de grip de andere groep, die meer tegenspel zal ervaren van de eerste groep (of zelfs buitenspel wordt gezet).

Hulpmiddel 3

Tien korte voorbeelden

Wat kan helpen bij grip-denken, zijn concrete voorbeelden. Daarom staan hieronder tien voorbeelden van uitwerkingen van grip-denken, afkomstig uit heel verschillende domeinen. Sommige van die voorbeelden zijn slechts ideeën of voorstellen, andere zijn al ingevoerd en realiteit.

Voorbeeld 1:

Ruimer en overzichtelijkerverlofregelingen

Een van de mogelijkheden om werkende mensen meer grip op hun leven te geven, is het voor hen makkelijker te maken om verlof te nemen, bijvoorbeeld bij de geboorte van een kind.

In Nederland hebben beide ouders bij de geboorte van een kind elk recht op maximaal 26 weken ouderschapsverlof, waarvan negen weken voor 70 procent doorbetaald en de rest onbetaald. Vergeleken met diverse omringende landen is dat weinig. Zo kent Duitsland een ouderschapsverlof van veertien maanden die ouders zelf mogen verdelen, waarbij zij gedurende de hele periode twee derde van het salaris krijgen doorbetaald. In Noorwegen krijgen ouders samen bijna een jaar aan volledig doorbetaald verlof, en in Zweden krijgen ze samen zelfs zestien maanden verlof, waarbij het salaris voor 80 procent wordt doorbetaald.

Een probleem in ons land is ook dat het totale pakket aan verlofregelingen de laatste jaren knap ingewikkeld is geworden. Er bestaan wel tien verlofsoorten: zwangerschapsverlof, bevallingsverlof, calamiteitenverlof, kort verzuimverlof, geboorteverlof, adoptieverlof, pleegzorgverlof, kortdurend zorgverlof en langdurend zorgverlof. Veel mensen zien door de bomen het bos niet meer. Het kabinet heeft daarom in 2024 voorgesteld (in lijn met een advies hierover van de Sociaal-Economische Raad) om de huidige

verlofregelingen te bundelen en te vereenvoudigen tot drie soorten verlof: zorg voor kinderen, zorg voor naasten en persoonlijk verlof. Zo wordt het een stuk eenvoudiger om verlof aan te vragen, waardoor één obstakel voor deze vorm van grip kleiner wordt.

Voorbeeld 2:

Grip op de leefomgeving

Een aspect van grip is de mogelijkheid van inspraak en betrokkenheid bij infrastructurele projecten in de directe leefomgeving, bijvoorbeeld de komst van een bedrijventerrein, een nieuwe woonwijk of een windmolenpark.

Hoe kun je mensen op dit gebied zoveel mogelijk grip geven? Door hen al vroeg daadwerkelijk te betrekken. Een goed voorbeeld is de aanleg van het windmolenpark bij Zeewolde. Met 300 vierkante kilometer is dat het grootste Nederlandse windmolenpark op land. Van meet af waren er ruime mogelijkheden voor iedereen in het gebied om te participeren, met als uitgangspunt dat de lusten en lasten eerlijk zouden worden verdeeld. De afspraken werden gemaakt nog voordat de exacte locaties van de turbines

bekend waren. Alle boeren en bewoners uit het buitengebied van Zeewolde konden via de Ontwikkelvereniging Zeewolde meedenken over de plannen en investeren in het park. Ook de bewoners van de kernen van Zeewolde en Almere konden participeren door lid te worden.

Inmiddels staat dit te boek als het grootste burgerwindpark van de wereld. Meer dan 90 procent van de boeren, bewoners en ondernemers in het buitengebied is lid van de ontwikkelvereniging en daarmee aandeelhouder van het windmolenpark.

Voorbeeld 3:

Wat doen we met de toeslagen?

Een brochure over grip kan niet zonder aandacht voor de toeslagen. Enerzijds zijn de toeslagen voor miljoenen burgers onmisbaar om hun levensdoelen te realiseren. Anderzijds kunnen burgers in ernstige financiële problemen komen als zij achteraf een hoge terugvordering krijgen.

Hoe zouden ontvangers van toeslagen meer grip op hun financiële leven kunnen krijgen? Een mogelijkheid is wellicht om hen zélf te laten bepalen welk deel van hun toeslag ze meteen als voorschot uitgekeerd willen krijgen en welk deel pas achteraf, nadat het definitieve inkomen is vastgesteld. Een andere mogelijkheid is dat de Dienst Toeslagen actief contact zoekt met de ontvanger zodra de Dienst opmerkt dat er grote veranderingen in zijn of haar inkomen optreden (en eventueel tips geeft over wat te doen). Op die manier kan tijdig worden bekeken wat de verandering betekent voor de hoogte van de toeslag en een eventuele terugvordering. Per saldo kan een 'dialogoog' ontstaan tussen de Dienst Toeslagen en de ontvanger, waarin steeds de vraag is:

hoeveel geld heeft hij nú nodig, en hoeveel kan later worden uitgekeerd? Op die manier houdt de ontvanger zoveel mogelijk zélf de regie over zijn financiën.

Toch zal dit soort maatregelen nooit alle problemen oplossen. Het toeslagenstelsel blijft immers een complex systeem waarin een fout al snel gemaakt is. Ook bieden deze maatregelen geen soelaas voor wie het zich eenvoudigweg niet kan permitteren om (een deel van) zijn toeslag pas later te ontvangen, en het geld echt nú nodig heeft.

Er wordt dan ook al jaren gepleit voor een fundamentele herziening van het stelsel (of zelfs afschaffing). Een mogelijkheid is bijvoorbeeld om toeslagen niet langer uit te keren in de vorm van een voorschot maar alleen nog achteraf, nadat het definitieve inkomen over het voorgaande jaar is vastgesteld. Terugvorderingen behoren dan definitief tot het verleden. Een andere mogelijkheid is om het recht op toeslagen sterk in te perken, en toeslagen ook alleen nog inkomensonafhankelijk toe te kennen op basis van eenvoudige kenmerken als het aantal kinderen, leeftijd en samenlevingsvorm. Dit zou dan moeten gebeuren in combinatie met een algehele vereenvoudiging van het belastingstelsel,

waarbij belastingschijven, heffingskortingen en arbeidskortingen zo worden herzien dat per saldo de bestaande inkomensverdeling (vrijwel) gehandhaafd blijft.

De toeslagen-problematiek laat nadrukkelijk zien dat in veel gevallen het belang van grip moet worden afgewogen tegen andere belangen, bijvoorbeeld op het gebied van betaalbaarheid, uitvoerbaarheid en rechtvaardigheid. Ook moet rekening worden gehouden met de effecten op andere terreinen, zoals de arbeidsmarkt of de schuldenproblematiek. Uiteindelijk is het aan de politiek om te komen tot een goed oordeel over 'wat te doen' en de knoop door te hakken.

Voorbeeld 4:

Samen kom je verder

Voor grip kan het nuttig zijn om met gelijkgestemde medeburgers de handen ineen te slaan, bijvoorbeeld om je gezamenlijk in te dekken voor inkomensrisico's via een broodfonds, of om gezamenlijk een speeltuin in de buurt te realiseren of lokale zorg te organiseren.

Een voorbeeld van een succesvol burgerinitiatief is 'Austerlitz zorgt'. Zo'n vijftien jaar geleden bleek dat in het dorp Austerlitz behoefte was aan woon-zorgvoorzieningen voor ouderen. Die waren alleen beschikbaar in het nabijgelegen Zeist, terwijl veel ouderen liever in hun eigen gemeenschap wilden blijven wonen. Daarom besloot een groep burgers een coöperatie op te richten die tot doel had om in Austerlitz een multifunctionele accommodatie te bouwen waar alles kon samenkomen: basisschool, dorps huis en veertig woningen voor ouderen en jongeren. Het kostte de nodige tijd en doorzettingsvermogen

om het voor elkaar te krijgen, maar uiteindelijk kwam het gebouw er. Momenteel is bijna de helft van de inwoners lid van de coöperatie en helpen meer dan honderd vrijwilligers om alles draaiende te houden. Iedere volwassen inwoner van Austerlitz kan voor 25 euro per jaar lid worden, en de coöperatie krijgt 25.000 euro subsidie per jaar van de gemeente.

Een succesvol burgerinitiatief is bij uitstek een middel tot grip. Zulke initiatieven vragen overigens wel de nodige balanceerkunst van overheidsmedewerkers. Zij moeten een evenwicht zien te vinden tussen enerzijds meedenken en faciliteren en anderzijds afstand houden zodat het eigenaarschap bij de burgers blijft liggen.

Voorbeeld 5: **Hulp in de buurt**

Veel wetten en regels zijn niet bij iedereen bekend en ook niet voor iedereen te begrijpen. Zeker als iemands problemen zich opstapelen, kan het behoorlijk ingewikkeld worden. Wat te doen om burgers voor wie het allemaal te moeilijk wordt, toch een gevoel van grip te geven?

Een mogelijke oplossing zijn laagdrempelige hulp- en steunpunten in de eigen leefomgeving. Een voorbeeld zijn de ‘servicepunten xl’ in Den Haag. Inwoners van Den Haag kunnen hier gratis terecht voor advies, hulp en informatie over wonen, werk, inkomen en zorg. Veel cliënten worden bijvoorbeeld geholpen om officiële brieven te kunnen begrijpen. Ook kunnen de servicepunten iemand doorverwijzen naar de juiste instantie als dit nodig is, bijvoorbeeld als deze een bezwaarschrift wil indienen of vragen heeft over de belastingaangifte. Daarnaast worden er activiteiten georganiseerd en vrijwillige diensten aangeboden, zoals burenhulp. De servicepunten staan verspreid door de stad, zodat er altijd één dichtbij is.

Er is in de politiek momenteel veel aandacht voor het eenvoudiger, begrijpelijker en doelgerichter maken van regels. Dat is een belangrijk streven. Het is echter een illusie te denken dat de regels ooit zó simpel zullen worden dat iedereen er altijd zelf uit kan komen. Er zal altijd een groep blijven die soms hulp nodig heeft, bijvoorbeeld via dit soort loketten.

Voorbeeld 6: **Vluchtelingen meteen aan het werk?**

Vluchtelingen die naar ons land komen, moeten (opnieuw) grip zien te krijgen op zo’n beetje elk aspect van hun leven. Wat werkt dan het beste?

Een belangrijke factor van grip is uiteraard inkomen. In Nederland mogen vluchtelingen het eerste half jaar echter geen betaalde arbeid verrichten, en daarna alleen als hun werkgever daarvoor een tewerkstellingsvergunning heeft gekregen. Pas wanneer vluchtelingen eenmaal de verblijfstatus is toegekend, mogen ze net als ieder ander

volledig de arbeidsmarkt op. Maar ook dan zijn velen van hen de eerste tijd nog druk met de verplichte inburgering. Deze lange aanloop is één van de redenen waarom de meeste vluchtelingen ook in de eerste jaren nadat ze een verblijfsvergunning hebben gekregen, nog geen betaald werk hebben.

Bij de Oekraïners die naar ons land kwamen, ging dat heel anders. Die hoefden niet eerst in te burgeren en mochten meteen aan de slag. Gevolg is dat velen al snel betaalde arbeid hadden, soms vrijwel direct na aankomst in het land. Daar staat tegenover dat het vaak om tijdelijke en laagbetaalde arbeid gaat die niet op hun eigen werkveld is en beneden hun opleidingsniveau. Een belangrijke reden daarvoor is dat ze de taal niet beheersen. Nu het erop lijkt dat veel Oekraïners toch langer in ons land zullen blijven, begint dat te knellen.

Dus wat is wijsheid? De beste manier om nieuwkomers grip te geven op hun leven is waarschijnlijk een parallelle aanpak. Dus niet eerst de taal leren en inburgeren en dán pas aan het werk, en ook niet andersom, dus eerst aan het werk en dán pas de taal leren en inburgeren. Het leren van de taal, het volgen van een opleiding en (het vinden van) werk moeten zoveel mogelijk tegelijkertijd plaatsvinden.

Voorbeeld 7:

Sneller weer financieel op eigen benen staan

Weinig zaken zijn funest voor het gevoel van grip als problematische schulden. In 2020 hadden ongeveer 600.000 huishoudens zoveel schulden dat ze die waarschijnlijk niet zelfstandig kunnen oplossen.

Zoals altijd geldt ook hier: voorkomen is beter genezen. Een eerste manier om het aantal huishoudens met problematische schulden te verminderen, is om het probleem aan te pakken bij de wortel. Te denken aan bijvoorbeeld het verhogen van het sociaal minimum, of aan het verplichten van schuldeisers om afbetalingsregelingen aan te bieden als iemand niet in één keer zijn rekening kan betalen. Daardoor wordt de kans kleiner dat mensen in een negatieve schuldenpiraal komen die hen alle grip ontnemt.

Een tweede manier is om, als het toch verkeerd gaat, de gang naar de schuldhulpverlening makkelijk te maken. Die weg was een hindernisbaan zonder finish. Daarom is in 2023 de Wet op de Schuldsanering Natuurlijke Personen (WSNP) ingrijpend herzien. In de nieuwe wet is de toegang tot een schuldsaneringstraject eenvoudiger gemaakt, en de periode van verplichte schuldsanering gehalveerd van 36 naar 18 maanden. Daarna worden de resterende schulden kwijtgescholden.

Bovendien hoeven mensen, mochten zij daarna toch weer in de schulden geraken, niet eerst minimaal tien jaar te wachten voordat ze weer in aanmerking komen voor schuldsanering. Ze kunnen zich meteen opnieuw aanmelden.

Deze maatregelen zijn uiteraard gunstig voor de grip van mensen met problematische schulden. Wel wordt het bij deze nieuwe regels nóg belangrijker om, als schuldenaren niet goed kunnen omgaan met geld, hen dat alsnog te leren. Dat begint bij voorkeur al tijdens het saneringstraject, bijvoorbeeld door hen cursussen budgetbeheer aan te bieden. Ook is het raadzaam om hen, als het even kan, gedurende dat saneringstraject niet alle financiële regie te ontnemen, maar een beperkt (en misschien stapsgewijs toenemend) budget te geven dat zij zelfstandig en naar eigen inzicht kunnen besteden. Het uiteindelijke doel is immers dat iemand na afloop niet terugvalt in oude fouten, maar voortaan financieel zelfredzaam is.

Voorbeeld 8:

Grip op de pandemie

Een treffend voorbeeld van gebrek aan grip was de covid-19-pandemie. Vooral in het begin van de pandemie was er veel verwarring over de regels en heerste er alom onzekerheid: wat zou de toekomst gaan brengen? Er ontstond dus een zeer moeilijk navigeerbare omgeving waarin het onmogelijk plannen was.

Om burgers, bedrijven en organisaties toch enige houvast, voorspelbaarheid en duidelijkheid te bieden, heeft de regering in het najaar van 2021 een zogenoemde routekaart gepubliceerd. In die routekaart werden vier risiconiveaus onderscheiden, werd duidelijk gemaakt bij welke besmettingscijfers zou worden op- of afgeschaald, en werd uitgelegd welke maatregelen hoorden bij elk risiconiveau. Het ging daarbij om maatregelen voor zaken als thuisbezoek, werk, huwelijken, begrafenissen en crematies, maar ook om maatregelen voor bijvoorbeeld horeca, onderwijs, kinderopvang en contactberoepen. Op basis van deze routekaart kon iedereen zien waar hij aan toe was en daarop zijn of haar plannen afstemmen.

Gaf deze routekaart inderdaad meer grip? Aan de ene kant draagt een 'routekaart' welhaast per definitie bij aan meer navigeerbaarheid. Dat is nu net het hele idee van een routekaart. Aan de andere kant laat dit voorbeeld ook zien dat er grenzen zijn aan wat mogelijk is. De pandemie was nu eenmaal inherent onvoorspelbaar, met steeds weer nieuwe varianten die roet in het eten gooiden. Het kabinet zag zich dan ook meermaals gedwongen af te wijken van de eigen routekaart, en de kaart werd in de loop der tijd ook meermaals herzien. Dat staat haaks op het idee van stabiliteit en voorspelbaarheid. Achteraf gezien was die kaart dus enigszins een vorm van 'fantomgrip'.

Voorbeeld 9:

Voorkomen van discriminatie op de arbeidsmarkt

Mensen met een niet-Nederlandse achtergrond ervaren geregeld discriminatie op de arbeidsmarkt. Als zij solliciteren, worden zij bijvoorbeeld minder snel uitgenodigd voor een gesprek. Dit kan hun gevoel van grip op het leven sterk ondermijnen.

Vrijwel iedereen is het erover eens dat deze discriminatie onaanvaardbaar is. Gelukkig gaat het in de meeste gevallen niet om moedwillige discriminatie maar ligt de oorzaak in onbewuste vooroordelen. En gelukkig is er ook steeds meer kennis over interventies en maatregelen om deze vorm van discriminatie tegen te gaan. Een bekende methode is anoniem solliciteren: kandidaten hoeven in hun sollicitatiebrief geen persoonsgegevens zoals hun naam, leeftijd of geslacht te vermelden. Op die manier kunnen potentiële werkgevers ook niet aan de naam zien of de persoon (waarschijnlijk) een migratieachtergrond heeft. Ook andere maatregelen kunnen helpen discriminatie tegen te gaan, bijvoorbeeld een meer gestructureerde gespreksvoering en training van HR-medewerkers.

Tegen deze achtergrond diende het kabinet-Rutte IV een wetsvoorstel in dat werkgevers verplichtte tot een werkwijze om discriminatie te voorkomen bij de werving en selectie van nieuwe medewerkers. Werkgevers met minstens vijftig medewerkers moesten die werkwijze bovendien schriftelijk vastleggen, zodat de arbeidsinspectie erop kon toezien. Het voorstel werd in maart 2023 door de Tweede Kamer aangenomen maar een jaar later door de Eerste Kamer verworpen.

Voorbeeld 10:

Maatwerk in de maatschappelijke ondersteuning

Mensen die niet voor zichzelf kunnen zorgen vanwege een chronische aandoening of beperking, hebben welhaast per definitie weinig grip op hun leven. Daarom kunnen zij bij de gemeente een beroep doen op een breed palet aan zorg en voorzieningen, zodat zij toch zelfstandig kunnen blijven wonen en mee kunnen doen in de samenleving.

Het is echter geen geheim dat op dit gebied de individuele vraag en het gemeentelijke aanbod niet altijd goed op elkaar aansluiten. Ideeën en adviezen over hoe het beter kan zijn er genoeg. Zo begint het bij een uitnodigende en empathische houding vanuit de hulpverlener, bij echt luisteren, begrip tonen en de tijd nemen. Ook moeten hulpverleners niet telkens weer hetzelfde uitvragen als iemand al een voorziening ontvangt. Voorts is belangrijk dat mensen het verslag van het zogenoemde keukentafelgesprek zo nodig kunnen corrigeren, en niet te lang hoeven te wachten op reactie of besluit. De gemeente moet bij de toekenning van voorzieningen ook flexibel en creatief zijn als het standaardpakket niet aansluit bij de behoefte van de aanvrager. Geef mensen

---

bijvoorbeeld de gelegenheid om bepaalde middelen, zoals een specifieke rolstoel of scootmobiel, een tijdje uit te proberen voordat ze definitief een keus moeten maken.

Dit is een voorbeeld waarbij ‘grip-denken’ niet zo snel zal leiden tot compleet nieuwe inzichten over ‘wat te doen’. Dat is ook logisch. Het beleid voor maatschappelijke ondersteuning komt immers juist voort uit grip-denken: het expliciete doel is om mensen zoveel mogelijk regie over het eigen leven te laten houden. Daarom zal een hernieuwde door-denking de aandacht vermoedelijk vooral leiden naar de vervolgvraag: hoeveel geld en middelen hebben we als samenleving eigenlijk over om de grip van deze burgers te vergroten? En hoeveel vrijheidsgraden willen we hierbij geven aan de hulpverleners aan de frontlijn?

Van ‘eigen verantwoordelijkheid’ naar ‘gedeelde verantwoordelijkheid’

In deze brochure bieden we drie hulpmiddelen voor grip-denken. Als we nu, aan het slot van deze brochure, een stap terugzetten en uitzoomen, wat is dan het grotere verhaal voor de richting van het overheidsbeleid?

In de kern draait het om een andere omgang met de risico's en onzekerheden van het leven. Niemand weet precies wat er morgen of overmorgen gaat gebeuren, welke tegenvallers of andere ontwikkelingen zich zullen aandienen, en wat die gaan betekenen voor ieders leven en levensprojecten. De vraag is hoe met deze onvermijdelijke realiteit om te gaan. De afgelopen decennia hebben opeenvolgende kabinetten veel nadruk gelegd op ‘zelfredzaamheid’ en ‘eigen verantwoordelijkheid’. Burgers kunnen en mogen niet verwachten dat de overheid alles voor hen regelt en hen overal tegen beschermt. Zij moeten zelf in actie komen, en zelf doen wat nodig is om met succes door een onzekere wereld te navigeren en hun levensprojecten te realiseren. Dat verhaal is inmiddels overbekend.

Met het rapport *Grip* wil de WRR aan dit verhaal een belangrijke boodschap toevoegen: *als* de overheid zoveel nadruk legt op de eigen verantwoordelijkheid, dan moet zij zich ook inzetten voor zodanige condities dat burgers die eigen verantwoordelijkheid ook echt kunnen *waarmaken*. Anders gezegd, de overheid kan niet achterover leunen. De overheid moet actief bevorderen dat burgers kunnen beschikken over de middelen, mogelijkheden en rechten om in die onzekere wereld zo goed mogelijk hun levensdoelen te verwezenlijken. Ook moet de overheid actief zorgen voor een navigeerbare omgeving met voldoende ruimte en mogelijkheden voor gezamenlijke actie. De tien voorbeelden uit de vorige paragraaf geven een indruk van wat dit in praktijk zoal kan betekenen.

Kortom, de overheid heeft evenzeer een verantwoordelijkheid. Alles bij elkaar genomen, is het wellicht tijd om het verhaal van 'eigen verantwoordelijkheid' te vervangen door een verhaal van 'gedeelde verantwoordelijkheid'. Daarbij is 'grip op het leven' het richtinggevend ideaal.

Colofon

Wetenschappelijke Raad
voor het Regeringsbeleid
Buitenhof 34
Postbus 20004
2500 EA Den Haag
070-356 46 00
info@wrr.nl
wrr.nl

Deze brochure hoort bij het WRR-rapport Grip. Het maatschappelijk belang van persoonlijke controle. Voor deze brochure onderliggende informatie, onderzoeken en bronnen zijn terug te vinden in dit rapport. Op een aantal details is de inhoud van de brochure iets aangescherpt of vereenvoudigd ten opzichte van de inhoud van het rapport. *Grip. Het maatschappelijke belang van persoonlijke controle* (ISBN 9789083290836) is op 30 november 2023 door de raad aangeboden aan de regering. Het rapport kan gratis worden gedownload van wrr.nl.

© Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Den Haag 2024
De inhoud van deze publicatie mag (gedeeltelijk) worden gebruikt en overgenomen voor niet-commerciële doeleinden. De inhoud mag daarbij niet veranderen. Citaten moeten altijd aangegeven zijn, bij voorkeur als: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2024). *Grip-denken. Van eigen verantwoordelijkheid naar gedeelde verantwoordelijkheid*.
Den Haag: WRR

WRR

WETENSCHAPPELIJKE RAAD VOOR HET REGERINGSBELEID